

GENOOTSCHAP FLEVO

In samenwerking met

**Actieplan Bodem en Water Flevoland
(Deltaplan Agrarisch Waterbeheer)**

Verslag van het symposium

Flevolandse bodem op een keerpunt

Lelystad, provinciehuis, 24 november 2015

Het symposium 'Flevolandse bodem op een keerpunt' vond op 24 november 2015 plaats in het provinciehuis te Lelystad.

De voordrachten zijn samengevat.

In deze samenvattingen zijn sheets uit de presentaties van de sprekers opgenomen; met dank voor hun permissie.

De voorzitter van het Genootschap Flevo, de heer Andries Greiner, sprak bij deze bijeenkomst een woord van welkom en bedankte, met overhandiging van een blijk van waardering alle sprekers voor hun bijdragen. Dit is korthedshalve buiten dit verslag gelaten.

Het (verslag van dit) symposium werd mede mogelijk dankzij:

Tekst:

Graphein (mr. Wilma Reudink)
Kadoelerweg 2
8326 AX SINT JANSKLOOSTER
www.graphein.nl

Fotografie

Monavid (Mona Alikhah)
Sambastraat 90
1326 NV ALMERE
www.monavid.com

2015
International
Year of Soils

*Foto voorzijde: Egaliseren van landbouwgrond in Flevoland
(foto: Raymond Klaassen, 21 maart 2013).
Ontleend aan <http://www.akkerrandenflevoland.nl/landbouw-in-flevoland/>.*

Inhoud

Inleiding

Wim Dijkman, programmamanager Actieplan Bodem en Water Flevoland

1 Trends in bodemkwaliteit

Everhard van Essen, project- en accountmanager Noord, Aequator Groen & Ruimte BV

2 Relatie bodemkwaliteit en landgebruik

Robin Gugelot en Rens Geerse, studenten Wageningen University

3 Verpachting als voorwaarde voor duurzaam bodembeheer

Arnold Michielsen, portefeuillehouder pachtzaken LTO Nederland

4 Kansen en belemmeringen in het verruimen van het bouwplan

Johan Bergmans en Marien Verhage, Flevolandse agrariërs

Inleiding

Wim Dijkman, programmamanager Actieplan Bodem en Water Flevoland

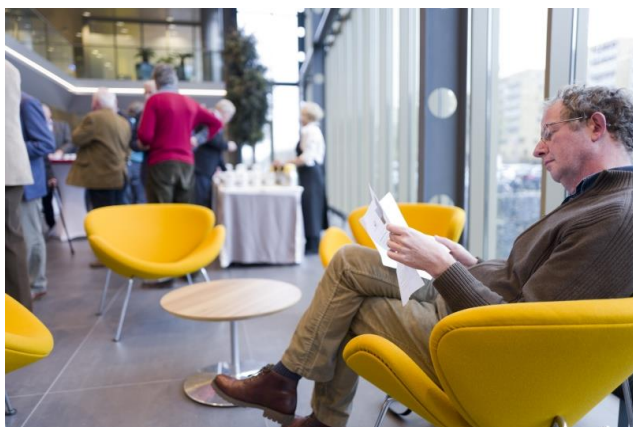
De achtergrond van het onderwerp van dit symposium is het Actieplan Bodem en Water Flevoland: een initiatief van LTO Flevoland, het Waterschap Zuiderzeeland en de provincie Flevoland. Het is de Flevolandse uitwerking van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer dat het ministerie van Infrastructuur en Milieu samen met LTO Nederland en de Unie van Waterschappen heeft opgezet.

Waar begin je met een dergelijk programma? In Flevoland is het antwoord: bij de bodem. Dat is immers een belangrijke economische én intensieve factor in de Flevolandse agrarische sector. De Verenigde Naties hebben 2015 niet voor niets uitgeroepen tot het jaar van de bodem.

De gedachte is dat wanneer er een goed bodemsysteem is met een goede bodemfunctie, de waterkwaliteit ook wel goed komt.

Uiteraard kan niet alles via de bodem worden opgelost. Alle partijen die rond erf en land een rol spelen, worden dan ook betrokken onder de vlag van het Actieplan. Daarbij willen we samenwerken: niet denken in 'wij/zij', maar alleen in 'wij'. Vanuit die gedachte is ook deze symposiumsamenwerking met het Genootschap Flevo tot stand gekomen.

Dit jaar hebben we gefocust op een aantal studies dat dieper naar de bodem kijkt. We hebben ons afgevraagd: wat is er al bekend, wat weten we al? We hebben Wageningse studenten vervolgens gevraagd om die kennis te relateren aan agrarische bouwplannen en te onderzoeken of er een 'yield-gap' is. Produceert de grond immers de theoretische opbrengst niet, dan gaat er ergens iets niet goed...

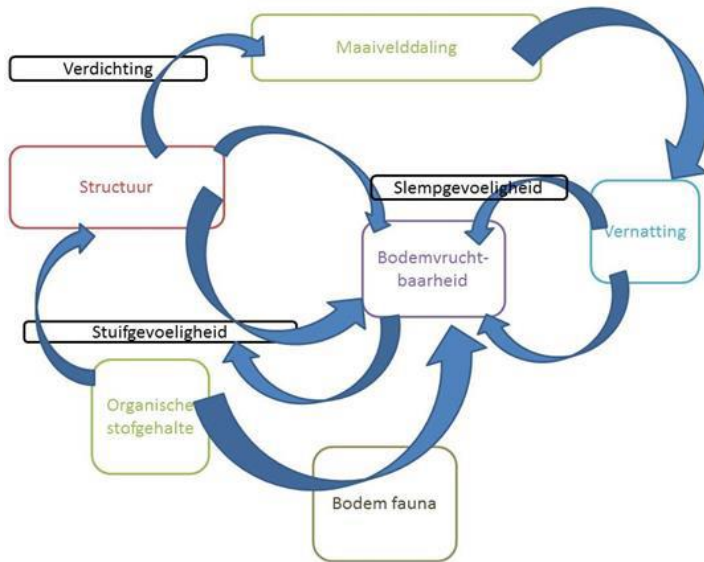

1 Trends in bodemkwaliteit

Everhard van Essen, project- en accountmanager Noord, Aequator Groen & Ruimte BV

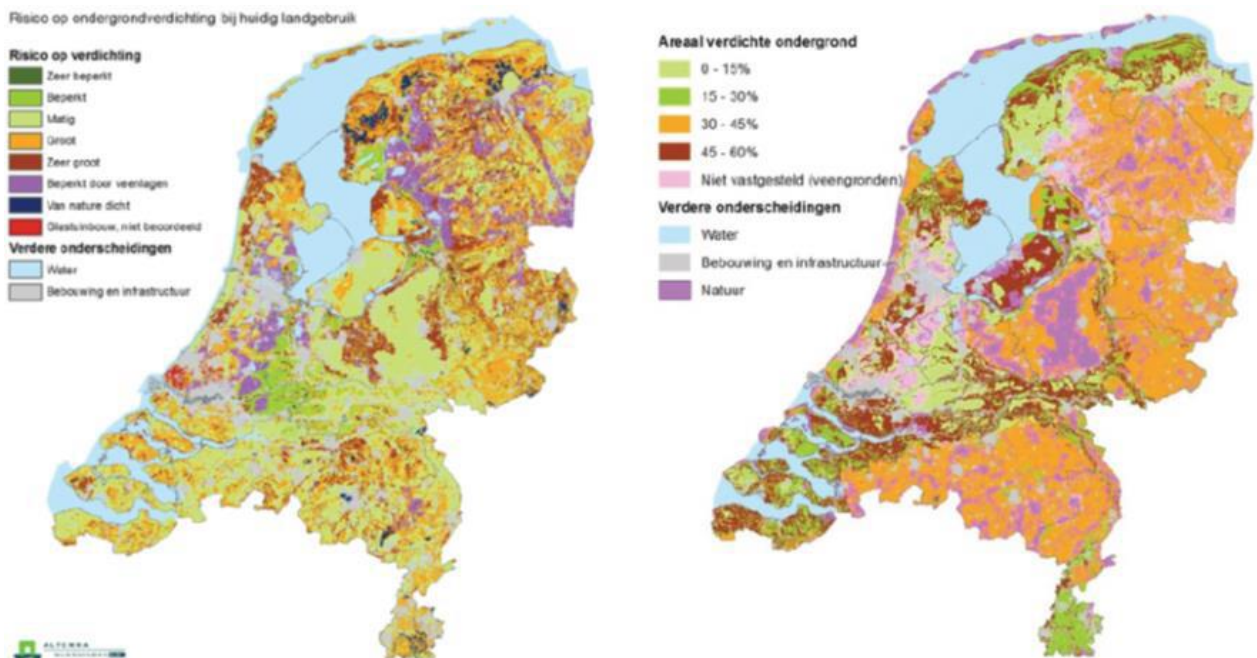
Het Waterschap Zuiderzeeland heeft gevraagd hoe het met de bodem staat en wat de consequenties zijn voor de waterafvoer en –berging en de waterkwaliteit. Met diverse deskundigen hebben we literatuuronderzoek gedaan en stakeholders geïnterviewd.

In de context van onder meer schaalvergroting, afschaffing melkquotum, liberalisering pacht, zwaardere machines en intensieve bouwplannen, signaleren we trends zoals maaiveldddaling,

verandering van het organisch stofgehalte en bodemleven, bodemverdichting en verslechtering van de bodemstructuur. Dat heeft als negatief effect uitspoeling van nutriënten. Ook is er een opgave in waterberging, onderbemaling en het opknippen van peilvakken. In Flevoland spelen met name maaiveldddaling, verandering van het gehalte organische stof, afname van vruchtbaarheid en bodemverdichting. Daarbij is sprake van onderlinge samenhang.

Bij bodemverdichting zien we een verdichte harde kluit onder de ruwe, bewerkte bovenlaag. De plantenwortels groeien alleen door de scheuren die ontstaan als gevolg van het zwellen en krimpen van de grond. Met andere woorden: die grond doet niet mee aan nutriënten- en waterlevering.

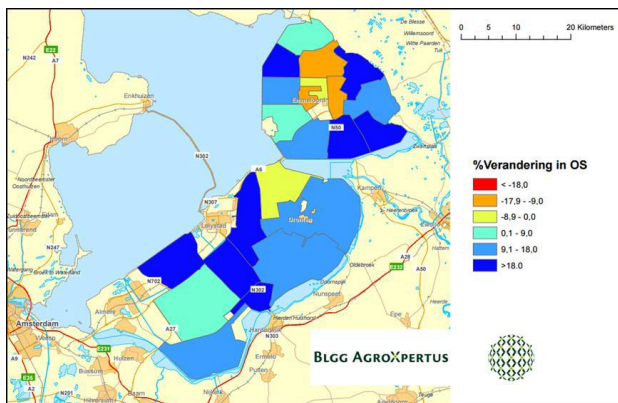

Jan van Akker (Alterra) heeft een recent landelijk onderzoek uitgevoerd. Rechts zien we in Flevoland een areaal verdichte ondergrond van 45 tot 60 %. Dat is aanmerkelijk en verontrustend.

Uit een ander onderzoek blijkt dat de wiellasten zijn toegenomen, waardoor de grondspanning op 25 centimeter diepte is toegenomen, ondanks het gebruik van bredere banden, rupsbanden en dergelijke.

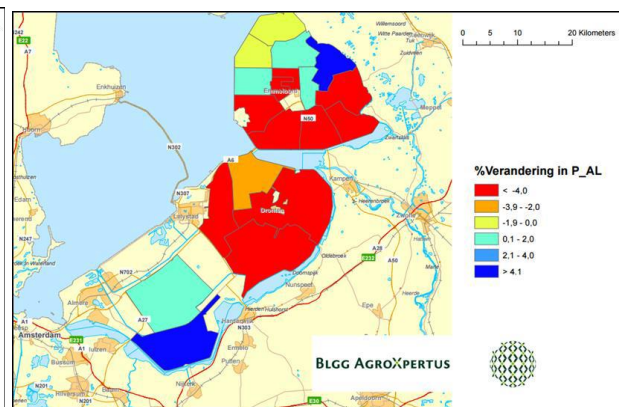
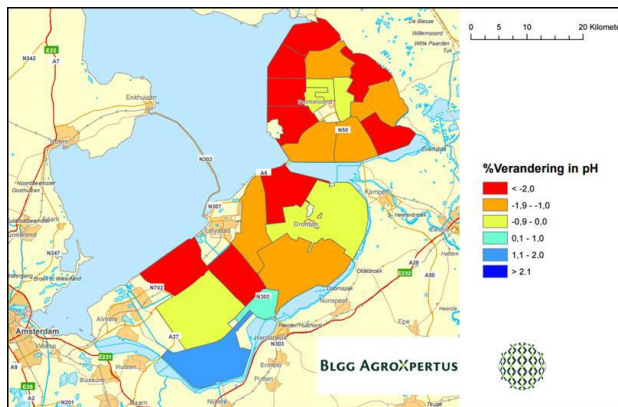
In heel Nederland is 50% van de ondergronden dusdanig dicht dat er geen wortels doordringen. In de omgeving van Dronten is het iets positiever: 19% van de ploegzolen is dusdanig verdicht dat beworteling niet mogelijk is. Op wendakkers is 38% van de ploegzolen verdicht en 20% van de ondergrond is niet bewortelbaar.

Dat heeft meerdere gevolgen: beperkte beworteling, slechtere waterdoorlating, minder opbrengst (10-30%), meer oogstrisico's, grotere waterpiekafvoer, meer beregening (1-2 beregeningsbeurten) en meer afspoeling van fosfaat. Gelukkig is er ook iets positiefs: er zit minder nitraat in de grond.

Uit analyse van ongeveer zeshonderd monsters per jaar blijkt dat het organische stofgehalte iets is gestegen (blauwe gebieden, links). Ik vermoed dat de daling in Emmeloord gekoppeld is aan de veenlagen.

Mensen hebben dus weliswaar het idee dat de vruchtbaarheid van het land afneemt, maar tegelijk zien we een stijging van het gehalte organische stof. Dus? Zegt u het maar...

Hoeveel stikstof haal je eigenlijk van het land? Er is een daling gaande. Dat is een signaal dat we moeten opletten. De fosfaatvoorraad (P_AL) daalt landelijk in bodems, maar de pH waarde is eigenlijk nog wel prima. Qua P_AL getallen zien we met name in oostelijk Flevoland en in het zuiden van de Noordoostpolder dalingen. De bodemvruchtbaarheid is dus nog redelijk, maar we moeten opletten omdat er dalingen gaande zijn.

In bodemdaling¹ zien we een grote variatie in Flevoland. Met name in zuidelijk Flevoland gaat het aanzienlijk dalen: 20-90 cm. Ook in de Noordoostpolder, van 20 tot 40 cm op sommige plekken. De gevolgen van deze sluipmoordenaar moeten we niet onderschatten. Het maaiveld zakt, het

¹ Zie hierover ook het verslag van het symposium 'Bodemdaling Een onderschat fenomeen' (20 april 2015) op www.genootschapflevo.nl

wordt natter, de waterberging neemt af. We moeten 15-20% opbrengst inleveren op sommige akkers en dat leidt tot de vraag of we deze arealen niet moeten omzetten naar grasland.

In Flevoland wordt jaarlijks ca. 30 hectare grond verlicht middels diepploegen. Dat draagt het risico tot verslemping in zich. Een nuance: 3 tot 3,5% van het totale Flevolandse areaal is klei. Maar ik zie veel boeren nog rücksichtsloos de ploeg in de grond zetten. Bezint eer ge begint!

Kortom:

- De maaiveld daling (10-90 cm) is pleksgewijs (verandering naar gras, ander waterbeheer).
- Bodemverdichting (bodemstructuur) is een serieus probleem (20- 50% verdichte ondergronden), met gevolgen voor waterbeheer en – kwaliteit en opbrengstreducties 10-30% (bodem- en watermaatregelen).
- De bodemvruchtbaarheid is goed, maar we moeten bij de les blijven. Het organisch stofgehalte is laag, maar stijgt. Er is een daling van fosfaat en pH. Over sporenelementen en bodemleven weten we nog niet veel, maar het bodemleven is laag.
- Er is (een risico op) verstuiwing en verslemping: 3% van het Flevolands areaal is gediëpploegd.

Blijf nadenken hoe je met de bodem omgaat en wat je er voor terugkrijgt. Het is een zorgpunt dat we nog niet veel weten van het bodemleven, maar ik hoor boeren zeggen dat er twintig jaar geleden meer meeuwen achter de ploeg hingen dan nu...

Gesprek met de zaal

Zaal: Hoe is het met het organische stofgehalte landelijk?

Van Essen: Landelijk zien we dat het stabiel is gebleven de afgelopen dertig jaar, maar in de veenweidegebieden daalt het.

Dijkman: Maar in Oost-Brabant daalt het bijvoorbeeld ook, op de zandgronden.

Zaal: Is er een relatie met de verandering van het landgebruik? Minder maisteelt, minder stro in de grond, mestwetgeving...

Van Essen: Dat er een relatie is met intensieve bouwplannen geloof ik wel...

Van Dijk: Het organische stofgehalte lijkt dus wel aardig, maar als er geen leven in zit, dan hebben we er niet veel aan?

Van Essen: Ja, dat is van essentieel belang. We zijn soms ook bang voor dat leven, denk aan het probleem van de aaltjes. Maar het is eten en gegeten worden: je hebt leven nodig om de aaltjes op te eten.

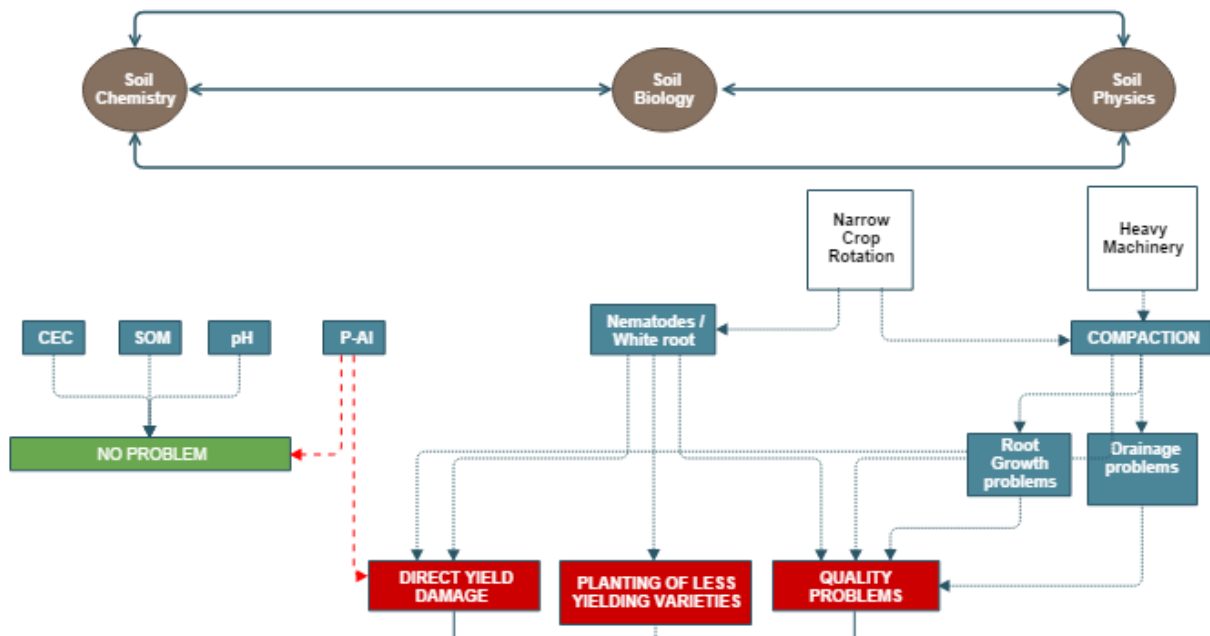
Zaal: Er zijn jaren geleden heel goede boeken verschenen van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders over de samenstelling en kenmerken van de grond ten oosten en westen van de Knardijk en hoe je met die grond moet omgaan. Iedereen die zich met de Flevolandse grond bezighoudt, zou die boeken moeten kennen... Diepploegen is in de polder uit den boze. Dat kan een jaar of twee, drie en daarna ontstaan ernstige problemen. Deze gronden vereisen een specifieke behandeling.

Van Essen: In het algemeen kan ik zeggen dat de bodemkennis en -kunde in de sector letterlijk erodeert. Ik zie boeren die diepploegen zonder een boor in de grond te hebben gezet. De grenzen worden opgezocht...

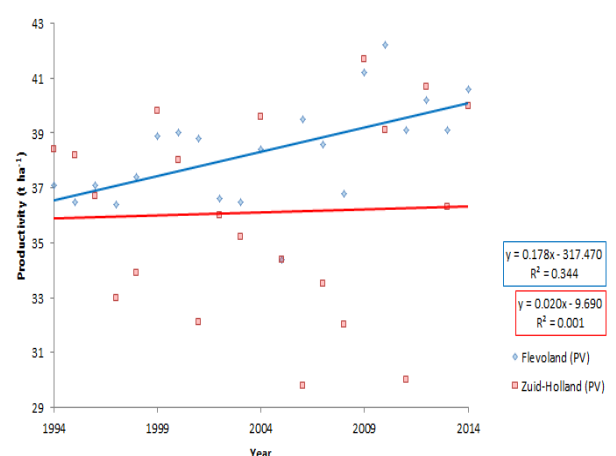
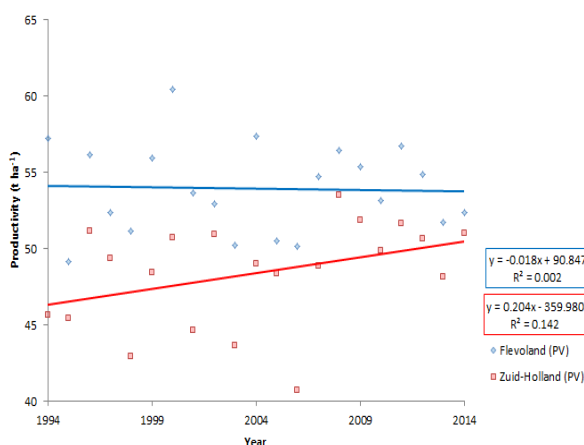
2 Relatie bodemkwaliteit en landgebruik

Robin Gugelot en Rens Geerse, studenten Wageningen University

In de verkenning naar bodemvruchtbaarheid en landgebruik in Flevoland hebben we in het onderzoek naar een potentiële ‘yield-gab’ drie componenten onderscheiden: bodemfysica, bodembiologie (pathogenen) en bodemchemie. Dat is in onderstaande mindmap weergegeven.

Wat vertellen de productiviteitscijfers over Flevoland, afgezet tegen Zuid-Holland, de provincie die qua omstandigheden het meest lijkt op Flevoland? Onderstaand de productiviteit van poot aardappelen (links) en consumptie aardappelen (rechts), in de periode 1994 – 2014. De blauwe lijn is Flevoland. De rode lijn is Zuid-Holland.

Door de introductie van nieuwe pootrassen zou er in Flevoland sprake moeten zijn van een stijgende lijn in het linker figuur, maar die zien we niet. We zien wel dat de consumptie aardappelen een stijging laten zien. De suikerbietenproductie in Flevoland is stabiel stijgend, waarschijnlijk als gevolg van nieuwe rassen die goed te produceren zijn. De uienproductie laat ook een stabiele stijging zien. De graanproductie stijgt licht (60 kg per jaar).

Wat de bodemfysica betreft zien we dat de managementstrategie van boeren is gebaseerd op wat het meest rendabel is, maar is dat uiteindelijk wel zo gezien de wortelproblemen en bodemverdichting op de langere termijn? Hierover is in de vorige voordracht genoeg gezegd.

Dan de biologie. Het onderzoek naar bodempathogenen is gelimiteerd in data en tijd. Dit zijn de resultaten van de *nieuwe gevallen* van witrot (als het al geconstateerd is, laten boeren het niet testen).

Results: soil biology - white rot

	Proportional increase of <i>S. cepivorum</i>
Noordoostpolder	2.6%
Oostelijk Flevoland	7.8%
Zuidelijk Flevoland	0.3%
Flevoland	3.1%

- Sustainability of onion production is hampered

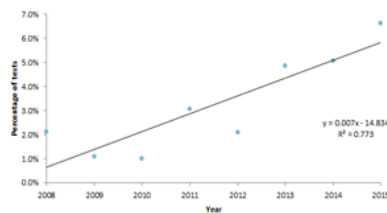
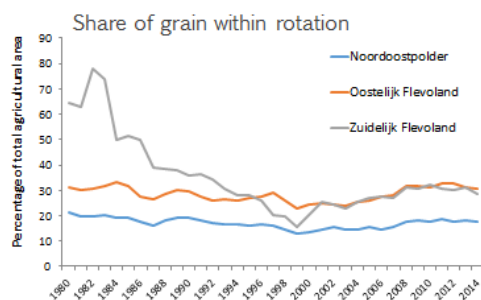

Table and graph based on data BLGG 2008-2015

In de Noordoostpolder zien we een stijging van 2,5 %, in oostelijk Flevoland bijna 8%. Witrot kan dertig jaar in de bodem blijven en flinke schade opleveren aan uien en bolgewassen. Het is wellicht veroorzaakt door bloembollen uit Noord-Holland? De respondenten geven aan dat bodempathogenen effect hebben op de opbrengst. Stengelaal lijkt een probleem te worden in zuidelijk Flevoland.

Results: crop rotation developments

Graph based on data CBS data 1980-2014

- After 1996 stable area of cereals in the crop rotation: no intensification visible
- Noordoostpolder is the most intensive polder: higher proportion of ware potatoes and flower bulbs

Ten aanzien van de gewasrotatie lijkt graan in de rotatie vrij stabiel te zijn. De daling van graanproductie in zuidelijk Flevoland is te verklaren doordat de RIJP aanvankelijk veel graan verbouwde. Oostelijk en zuidelijk Flevoland scoren qua graan fors hoger dan de Noordoostpolder, waar weer meer bloembollen en pootaardappelen worden verbouwd dan elders.

Results: crop rotation developments

Production per crop for Flevoland 2014

	Noordoostpolder	Oostelijk Flevoland	Zuidelijk Flevoland
Graan	18%	30%	29%
Poot aardappelen	23%	5%	2%
Consumptie aardappelen	10%	20%	24%
Suikerbiet	13%	15%	17%
Bloembollen	8%	1%	4%
Andere (uien, wortelen, witlof e.d.)	7%	17%	25%

Table based on data CBS data 1980-2014

De bodemchemie lijkt voornamelijk geen yield-gap op te leveren. Doet de bodemfysica dat wel? Is zware mechanisatie een oplossing of een probleem omdat het tot bodemverdichting leidt? Het is een interessante dynamiek...

In de bodembioologie (pathogenen) is er wel een yield-gap: er is directe opbrengstschade, er worden als gevolg daarvan andere, minder

rendabele gewassen geteeld en de teelt is minder vermarktbaar als gevolg van kwaliteitsproblemen. Er is dus meer onderzoek nodig naar pathogenen in relatie tot de bodemstructuur en gewasrotatie.

Gesprek met de zaal

Dijkman: Het is belangrijk dat in dit onderzoek de bodembioogie werd betrokken. Dat is misschien nog wel één van de black boxes waaraan we moeten trekken...

Zaal: Diepploegen heeft de Rijksdienst ook gedaan, maar dan met name in oostelijk Flevoland, waar meer zand in de bodem is, maar dit terzijde... Mijn vraag is: waarom verschilt de omvang van de graanteelt in de Noordoostpolder van de rest van Flevoland?

Student: In de Noordoostpolder zijn de gronden lichter en wordt gekozen voor hoog salderende teelten, zoals bloembollen en poot aardappelen.

Zaal: Ik heb een agrarisch bedrijf en heb een vruchtwisseling van 1 op 4. Wij behalen bijna de verwachte opbrengst. Ik heb drains in de bodem gelegd op de helft van de oorspronkelijke afstand. In sommige gevallen kun je met ploegen wel degelijk betere grond naar boven halen.

Student: Waar er wel sprake is van een yield-gap, is er altijd minimaal één limiterende factor...

Van Essen: Daarbij moeten we het vooral in de bodemstructuur en –dichtheid zoeken...

Zaal (Louis Bolk Instituut): Boeren worden gedreven door economisch gewin op de korte termijn. Op langere termijn is een extensief bouwplan wel degelijk gunstiger. De vraag is: hebben jullie verschil in ziektedruk geconstateerd bij gangbare en biologische bedrijven?

Student: Dat hebben wij niet onderzocht. Maar thuis telen wij biologisch, met een vruchtwisseling van 1 op 8 en dan heb je minder snel last van aaltjes. Maar sinds de ontginning van de polder is de opbrengst van 17 naar ruim 50 ton gegroeid. Dus het is een beetje flauw om het nou in het verschil tussen gangbare en biologische landbouw te zoeken...

Zaal (Louis Bolk Instituut): Het gaat om de relatie tussen wat je in de bodem brengt en wat je ervan afhaalt. In de bieten is de sterke stijging te danken aan de veredeling. Over het algemeen leveren intensieve bouwplannen minder groei op dan je cijfermatig zou mogen verwachten.

Zaal (Agrifirm): In Zuid-Holland is het areaal voor consumptieaardappelen sterk gedaald, omdat daar alleen de beste grond wordt gebruikt voor consumptieaardappelen. Wat pootgrond betreft zie ik het tegenovergestelde: het areaal groeit, ondanks de beschikbaarheid van minder 'schone' grond. De vergelijking Flevoland/Zuid-Holland klopt dus niet helemaal...

Student: Wij hebben Flevoland vergeleken met Zuid-Holland omdat dit gebied het meest lijkt op Flevoland: er is veel klei en er kan op veel plekken beregend worden. Ons onderzoek toont in ieder geval aan dat de productiviteit van poot aardappelen – in tegenstelling tot consumptieaardappelen - niet stijgt in Flevoland. Wellicht is dat omdat er minder 'schone' grond beschikbaar is?

Zaal: In Zuid-Holland is er meer graan in de bouwplannen. Ik mis de vergelijking gras/graan in de Noordoostpolder. Maar dat stond misschien onder de 'diversen'?

Student: Ja.

Zaal (Wageningen UR/Lelystad): Ik vind de opgestelde mind-map prijzenswaardig. Neem wat jaren om deze verder in te vullen. Daar hebben we allemaal wat aan!

3 Verpachting als voorwaarde voor duurzaam bodembeheer

Arnold Michielsen, portefeuillehouder pachtzaken LTO Nederland

Tabel 1 Nieuwe regionorm, oude regionorm en veranderpercentage per pacht prijsgebied voor los bouw- en grasland			
Pachtprijsgebied	Regionorm 2015 (euro/ha)	Regionorm 2014 (euro/ha)	Verander-percentage 2015
Bouwhoek en Hogeland	714	604	18
Veenkoloniën en Oldambt	689	575	20
Noordelijk weidegebied	738	652	13
Oostelijk veehouderijgebied	634	527	20
Centraal veehouderijgebied	622	497	25
IJsselmeerpolders	1.174	941	25
Westelijk Holland	660	542	22
Waterland en Droogmakerijen	394	315	25
Hollands/Utrechts weidegebied	819	708	16
Rivierengebied	836	760	10
Zuidwestelijk akkerbouwgebied	708	638	11
Zuidwest-Brabant	734	607	21
Zuidelijk veehouderijgebied	751	645	16
Zuid-Limburg	935	854	9

De regionorm is de maximaal toelaatbare pacht die mag worden gevraagd/betaald. Deze norm wordt bepaald op basis van cijfers die minimaal dertig bedrijven per gebied leveren aan het LEI omtrent kosten, opbrengsten, investeringen en dergelijke. Het is een weging op basis van een cijferreeks van vijf jaar. Elk jaar vallen de cijfers van zes jaar geleden weg en komen er de meest recente cijfers erbij. LTO staat achter dit systeem. In bovenstaande figuur zien we wat er verdiend kan worden op gronden.

Het grondgebruik is intensief: $\frac{3}{4}$ van de Flevolandse akkerbouwoppervlakte wordt gebruikt voor hakvruchten en $\frac{1}{4}$ is rustgewas. Maar wie veel vraagt van de bodem, maar ook veel terugdoen. Tegelijkertijd zijn de grondlasten hoog en moeten boeren focussen op hoge verdiensten.

2014		ha	ha	%	%	
		Nederland	Flevoland	van NL	van Flevoland	
Grongebruik	Cultuurgrond	1839017	88677	4,8		
Akkerbouw	totaal	517279	28,1	62797	12,1	70,8
	aardappelen	156252	30,2	18964	12,1	30,2
	granen	193128	37,3	16158	8,4	25,7
	suikerbieten	75094	14,5	9439	12,6	15,0
	uien	30200	5,8	9958	33,0	15,9
	winterpeen	6126	1,2	3213	52,4	5,1
	wiflof	2961	0,6	2103	71,0	3,3
	erwten	3709	0,7	616	16,6	1,0
Tuinbouw	totaal	87101	4,7	6438	7,4	7,3
open grond	bloembollen	23590	1,3	3049	12,9	3,4
glastuinbouw	totaal	9488	0,5	160	1,7	0,2
Grasland	totaal	993462	54,0	14057	1,4	15,9
groenvoeder	totaal	231686	12,6	5225	2,3	5,9

Grondaankoop is voor jonge, startende ondernemers niet betaalbaar. Dan is pacht een goed instrument. Ongeveer 60% van de Nederlandse grond is eigendom, ca. 40% wordt gepacht. De laatste jaren zien we dat de eigendom iets afneemt als gevolg van juridisch-fiscale constructies waarin de familie de grond aan de kinderen ‘doorpacht’. Pacht blijft dus belangrijk, mede doordat het een goede mogelijkheid biedt om een bedrijf uit te breiden.

Duurzaam grondgebruik is belangrijk. Een vruchtbare bodem heeft een goed waterbergend vermogen, spoelt minder mineralen uit en bindt gewasbeschermingsmiddelen. Een bodem op peil houden vergt langjarige investeringen. Maar hoe gaat de overheid hiermee om? In 2007 is de ‘geliberaliseerde pacht’ geïntroduceerd. De contracten die al voor 2007 waren afgesloten, werden stilzwijgend omgezet naar dit nieuwe geliberaliseerde systeem; kennelijk vindt de overheid dit een transparante manier van werken...

De reguliere pacht behelst langjarige contracten. De geliberaliseerde pacht draait om pacht korter dan zes jaar. Daarbij is geen prijstoets en heeft de pachter geen rechten. Op de vrijkomende gronden kan iedereen een bod uitbrengen, wat voor iedereen leuk is, behalve voor die boeren die een pachtbedrijf hebben... Met name in de Noordoostpolder zijn de gronden en kavels op deze manier geveild. Dat ging goed, de pachtopbrengsten waren hoog. In de praktijk bleken de boeren daardoor echter zoveel mogelijk uit de grond te willen halen en de grond uit te putten. Daarom zijn er nu eisen gesteld aan de bouwplannen en er zijn extra ambtenaren aangesteld voor de handhaving hiervan. Ook wordt de organische stof (mineralen) gemonitord. Die moet bij beëindiging van de pacht minimaal even hoog zijn als bij aanvang van de pacht. Verder is er een bankgarantie nodig.

De conclusie: als gevolg van geliberaliseerde pacht komt de bodemvruchtbaarheid onder druk te staan. Er wordt niet geïnvesteerd in grond, machines of gebouwen, omdat de boeren geen enkele zekerheid hebben over de pacht op langere termijn. Dat is slecht voor de bodemvruchtbaarheid en voor de landbouwstructuur. Kortom, korte termijn politiek.

Zijn wij een roepende in de woestijn? Nee. Onze visie wordt gedeeld door een aantal ministeries. Helaas heeft het ministerie van Financiën echter een grote vinger in de pap. Het dilemma is dat vooral van verpachterszijde wordt gezegd dat men vrijheid/blijheid wenst. Maar de boeren zitten niet in een gelijkwaardige positie; veel bedrijven zijn voor meer dan de helft afhankelijk van de pacht. De geliberaliseerde – onzekere - pachtvorm levert verpachters meer op, terwijl dat eigenlijk de omgekeerde marktwereld is: juist zekerheid hoort meer op te leveren.

Kiezen voor duurzaam grondgebruik is kiezen voor duurzame pacht. Dat kan in de vorm van reguliere pacht (nieuwe stijl, met vrije prijzen), loopbaanpacht (met afspraken tot de boer stopt) of – ter vervanging van geliberaliseerde pacht - flexibele pacht (met een plafond voor prijs en duur). Kies voor deze vorm. En ga eens goed in gesprek met de ondernemers: hoe wil jij met je grond omgaan? En gun 't dan aan die mensen die kiezen voor duurzaam grondgebruik.

Gesprek met de zaal

Dijkman: Het doet mij een beetje denken aan de 'tragedy of the commons', zoals in 1968 door de Amerikaanse bioloog Hardin geformuleerd: het gaat fout als er geen investeringsafspraken zijn voor een gemeenschappelijk goed. De geliberaliseerde pacht stoelt op een raar mechanisme: enerzijds marktwerking en anderzijds geen investeringsprikkels. De conclusie is dat grond niet alleen een privaat goed is, maar ook een publiek goed en dat er pachtvoorwaarden moeten komen voor investeringen, maar niet op deze manier.

Zaal: Er zou een beloningssysteem/stimulans moeten zijn. Een boer zou geld moeten krijgen voor investeringen in de bodem, zodat hij een soort pensioen opbouwt...

Michielsen: Dat de overheid zegt dat de grond bij geliberaliseerde pacht even goed moet zijn bij aanvang als beëindiging van de pacht, biedt geen oplossing. Een boer heeft in dit systeem te weinig zekerheid voor de langere termijn. Grondverbetering vraagt een lange adem.

Zaal (Agrifirm): Je kunt bovendien van dezelfde grond vijf monsters nemen en vijf verschillende uitslagen krijgen. Boeren lopen de kans dat zij, ook als zij investeren, na vijf jaar nog meer moeten betalen ook. Er zal gezocht moeten worden naar een ander soort beloningssysteem...

Zaal (wethouder): Hoe lang kan deze situatie nog voortduren? De grond raakt uitgeput...

Michielsen: We kunnen wachten op gerechtelijke procedures; de opmerking van Agrifirm was terecht. Denk aan de situatie van een boer van 70 die tijdelijk grond pacht. Gaat hij nog voor de lange termijn investeren?

Zaal (professionele natuurboeren): Wij kennen een vier-trap-systeem in pacht. Er zijn bepaalde oplossingen waarmee je je kwalificeert voor lange termijn contracten...

Michielsen: Dan heb je vaak ook te maken met instanties die lang kunnen traineren. Maar als je als ondernemer zekerheid krijgt voor langere termijn, is dit misschien een goede suggestie.

Zaal: In metingen zit altijd ruis; monitoring is niet eenvoudig, maar er zijn methoden voor. Dat vereist wel expertise: een makelaar/taxateur kan dat niet. Eén van die methoden is bijvoorbeeld de bodemconditiescore, waarmee de Actiegroep gaat werken.

Zaal: In andere sectoren wordt het niet gepikt als er verschillende onderzoeksuitkomsten zijn. Moet er niet alleen met gecertificeerde laboratoria worden gewerkt?

Michielsen: Waar, wanneer en hoe meet je? Dat bepaalt de verschillen. Maar het gaat niet om de laboratoria, die doen hun werk goed.

Zaal: Als gevolg van het opheffen van de melkquota kunnen we een prijsdaling verwachten. Gaan de pachtinkomsten voor de rijksoverheid hierdoor naar beneden?

Michielsen: Ja, uiteindelijk wel. Slechte jaren vertalen zich in een lagere regionorm. Als het goed gaat in de sector gaan de pachtopbrengsten van de geliberaliseerde pacht omhoog en andersom. Voorheen was de veiling overigens niet openbaar. Er bleek toen een situatie te zijn waarin slechts één persoon op een kavel had geboden: 1990 euro, maar in theorie had die persoon de kavel dus ook voor 6 euro kunnen pachten. Dat is reden waarom de veiling nu online is, waarbij iedereen de biedingen ziet en tegen elkaar opbiedt...

4 Kansen en belemmeringen in het verruimen van het bouwplan

Johan Bergmans en Marien Verhage, Flevolandse agrariërs

Johan Bergmans boert in Dronten aan de Rendierweg vanaf 1993.

“Het bedrijf is in 22 jaar tijd gegroeid van 38 naar 70 hectare. Dit jaar is het uitgebreid naar 90 hectare. Er is sprake van zware zavelgrond. Ca. 35% is afslibbaar. Ik hanteerde tot nu toe een 1 op 4 bouwplan. Ik merk echter dat de grond steeds moeilijker bewerkbaar is. Ik ben daardoor al gestopt met peen. Nu ik er 20 hectare bij heb gekregen, ben ik overgestapt op een bouwplan van 1 op 5: aardappelen, uien, suikerbieten en 2/5 graan. Dit hoop ik voorlopig vol te kunnen houden. Ik zie dat de organische stof in de bodem niet daalt, maar wel de bewerkbaarheid van de grond; ik heb zwaardere machines nodig. De verdichting vind ik minimaal, maar niettemin is de grond ‘moeilijk’. Misschien ligt het aan het bodemleven? Dat is altijd laag en dat verontrust mij wel.”

Marien Verhagen heeft ten noordoosten van Emmeloord een akkerbouwbedrijf samen met zijn ouders. Hij neemt sinds 2006 deel aan het bedrijf.

“Wij zitten met name in de pootteelt. Onze buurman is een industrieterrein en onze grond is al enige jaren gereserveerd voor uitbreiding daarvan. Wij pachten in reguliere pacht 92 hectare van het Rijksvastgoedbedrijf. We pachten 50 hectare extra voor de pootaardappelteelt. Binnen het eigen bedrijf is 1/3 gras. Sinds 2006 verbouwen we ook 1/3 graan (vroeger 1/6). Omdat wij de poot best goed doen, konden we een ruimer bouwplan hanteren. Nu bouwen we 1 op 5 / 1 op 6.

Ik heb een stijging waargenomen van het organische stofgehalte. Wij hebben altijd veel stro verhakseld en veel compost en champost gebruikt. Sinds kort nemen we echter grondmonsters via de Albrecht-methode en blijkt het organische stofgehalte echter gewoon 2,6% te zijn...

Ik zie dat de verkruielbaarheid van de grond redelijk is, maar de verdichting is zwaarder. Dan gaat het om de samenstelling: humuscomplex moet lucht hebben. Wij moeten ons richten op de verhouding magnesium/kalium.

Op de huiskavel hebben we nu dus een bouwplan van 1 op 3. Met resistente rassen is dat prima houdbaar, maar binnen het bedrijf staat het wel ter discussie met het oog op de toekomst; ik moet nog wel dertig of veertig jaar door met het bedrijf. Op het huurland hanteren we 1 op 5 / 1 op 6. De grond in ruilbouw hebben we een aantal jaar geleden gediepploegd. Die grond is nu makkelijker bewerkbaar en we hebben minder last van beestjes die de teelt negatief beïnvloeden. Met zaaimengsels proberen we het bodemleven te voeden.”

Gesprek met de zaal

Zaal: Ik ben al vijftien jaar biologisch aan het boeren en het bodemleven is in goede conditie. Wat doen bestrijdingsmiddelen met het bodemleven? Is dat niet een grotere factor dan het organische stofgehalte?

Verhagen: Ja, gewasbeschermingsmiddelen hebben effect op het bodemleven. Dit is één van de elementen waar we grote slagen in kunnen maken.

Bergmans: Daar kijk ik niet zo naar, omdat wij met drie man inkopen; dan kijk je meer naar de directe werking dan naar de lange termijn neveneffecten in de bodem. Maar eens: hier moeten we meer mee, want het bodemleven is drastisch laag.

Dijkman: Flevoland heeft het grootste aantal biologische boeren en kwalitatief hoogwaardige gangbare landbouw. Zij kunnen veel van elkaar leren. Gaan we dat doen?

Instemming uit de zaal...

Dijkman: Vraag aan Rob Nieuwenhuis van Waterschap Zuiderzeeland. Jij bent één van de geuzen die binnen het waterschap bodemdaling op de agenda hebben gezet. Heb jij iets toe te voegen aan de discussie van vandaag?

Nieuwenhuis: Het belang van de discussie is waarschijnlijk wel evident. Bodemstructuur heeft alles te maken met het functioneren van ons watersysteem. Flevoland heeft een goede uitgangspositie, maar dat moeten we wel zo zien te houden, want de bodem staat letterlijk onder druk. Al het water dat op het land valt, komt in het watersysteem terecht. En hoe meer, hoe harder we pompen. De trend van bodemverdichting draagt daaraan bij. Hoe repareren we dat?

Van Essen: Het gaat om opheffen en voorkomen. Het draait om verantwoord grondgebruik: soms kun je de grond mechanisch helpen, maar soms juist niet. Het bodemleven kan ook veel doen. Dat bereik je door inbreng van organisch materiaal en diep groeiende gewassen die de bodem opentrekken; het is opvallend dat in de Noordoostpolder de lutenrijke gronden moeilijk te vinden zijn. Verder kunnen de bouwplannen worden geëxtensiverd met meer graan en gras. En qua mechanisatie is de tijd van groot, groter, grootst voorbij. We moeten daar anders naar kijken; denk ook aan robots en rupsen en dergelijke.

Bergmans: Alle bedrijven vergroten. De oogsten worden groter en moeten wel op tijd binnen zijn. Dat geeft een dilemma qua mechanisatie. In de toekomst komen we met robots misschien een heel eind.

Verhagen: De gladde geploegde velden in de wintermaanden moeten tot het verleden behoren. Niet-kerende grondbewerking is beter voor de waterhuishouding. Ik zie liever groene velden in de winter die bovendien slagregens kunnen verwerken.

Zaal: Dat beaam ik. Niet geploegde velden zijn in het voorjaar ruller en hebben meer bodemleven. Ook de waterhuishouding is beter dan van geploegde grond. Er is een lange adem nodig. Ik ben benieuwd naar de bedrijfseconomische kosten van maatregelen. Met stikstof en kunstmest kunnen we veel verbloemen, maar we moeten andere manieren zoeken.

Zaal (CAH): Wij zijn bezig om de kennis bij boeren te vergroten. Dat is cruciaal. Ik ken die boeken die eerder vandaag werden genoemd en die beschrijven de Flevolandse bodemstructuur goed. Als je dat snapt, snap je beter hoe het werkt met verdichting en dergelijke en wat wel en niet werkt. Wij hebben nu ook een lector bodem.

Dijkman: De boeren kunnen dus de CAH bellen bij vragen en problemen?

Zaal (CAH): Wij hebben praktijkgroepen voor kennisoverdracht en onze studenten helpen de boeren graag.

Zaal: Ik wil een pleidooi houden om breder en in systemen te denken. Ik hoor dezelfde knelpunten als bij het klimaatprobleem en biodiversiteit. Er zijn coalitiegenoten nodig buiten de agrarische sector, denk bijvoorbeeld aan de retail en consument. Politiek en bestuur zijn korte termijn georganiseerd (vier jaar), maar dit zijn vraagstukken die een lange termijn focus nodig hebben.

Zaal: Een vraag aan Verhagen. Wat is jouw ervaring met bodemverdichting?

Verhagen: Ik ben 32 jaar, dus zo ervaren ben ik nog niet. Maar wat ik zie is dat na een natte periode waarin er met zware machines is geoogst, het moeilijk is om gras in te zaaien. Dan vind ik

de bodem verdicht. Bovenin valt het mee, maar onderin wel. Om zware machines te weren ben ik gestopt met bieten; de loonwerker had steeds pas tijd nadat het had geregend... Ik zie graag bodemleven hoog in de grond. Daarvan kunnen we profiteren.

Dijkman: Wat vertellen we straks aan de buurman over deze bijeenkomst?

Bergmans: *Dat er nog veel vragen zijn. Dat het organische stofgehalte stijgt, had ik niet verwacht. Daar zit het probleem dus niet. Kennelijk is er meer verdichting dan gewenst. Het is nog een grote black box.*

Verhagen: *Onder regie van de stichting Veldleeuwerik zit ik vaak met andere ondernemers aan tafel. Dan praten we over duurzame akkerbouwoplossingen. Er ontstaan daar veel ideeën. Er zijn experimenten nodig die bij je passen. Het is dus een kwestie van praten en zoeken naar kennis. We hadden het over de yield-gab. Maar er is zeker een kennis-gab als het over de bodem gaat.*

